

Recenzia

Ján Kliment, Katarína Hegedúsová Vantarová (eds), 2023: Lišajníky, machorasty a cievnaté rastliny Národného parku Veľká Fatra.

Veda, vydavateľstvo SAV Bratislava. ISBN 978-80-2242008-2 (print), 751 strán.

Veľká Fatra je rozsáhlé pohorie, zahŕňajúce rôzne geologické podložie, od nevápnitého až po vápencové, ktoré podporuje bazické pôdy. Zahŕňa nejen rozsiahle lesy, ale i ostrúvky bezlesí na extrémnych stanovištiach a človekom ovplyvňované biotopy jak v relatívne teplých, trvale osídlených kotlinách, tak na hrebenech, kde sa výrazne uplatňujú arkoalpínske druhy. Na členitom reliéfu a pestrém podloží svahů se teplomilné a vysokohorské prvky prolinajú. Z vápencových vysokohorských oblastí na Slovensku je Veľká Fatra umiestená najjuhozápadnejšie, čož umožňuje i výmenu druhů a populací s vápencovými severovýchodnými Alpami. Priamo na území Veľké Fatry pravdepodobne řada lesních druhů přežila nejdříve fáze poslední doby ledové, a spolu s novými migranty hned od konce doby ledové vytvářela druhově bohaté lesní ekosystémy. Ty pak kvůli nedostupnosti řady míst zůstaly uchráněny před výraznou přeměnou lesních porostů v druhé půli holocénu, která nejen vlivem člověka často vedla k dominanci jediné dřeviny. Naopak chladnomilné a světlo milné druhy se stáhly na její úpatí, například na slatiny, nebo na hřebenové trávníky, kde přežívaly i za pomoci člověka. Výsledkem je dlouhodobé přežívání reliktních druhů z různých období. Veľká Fatra je tedy významnou laboratoří západokarpatské přírody, jakýsi její specimem. Pokud dobře poznáme současnou přírodu území a dobře ji popíšeme, což není vzhledem k jeho členitosti jednoduché, získáme unikátní materiál i pro budoucí srovnání. Proto je logické, že právě na úpatí Veľké Fatry kdysi vzniklo unikátní pracoviště, obsazené vynikajícími přírodovědci, zejména botaniky, které se na tento úkol zaměřilo. A příznačné je i to, že se mu zde podařilo, stejně jako fatranským reliktnům, přežít různá kritická období, a dlouhou dobu odolávalo i současně celosvětové transformaci vědy, která ke škodě vědy samotné, dlouhodobým regionálním výzkumům nepřeje. Hluboce zakořeněné relikty ale dokáží dlouho žít na extinkční dluh, plodit, a zanechávat za sebou stopu v přírodním záznamu. To se dlouho dařilo i detašovanému pracovišti Botanické zahrady Univerzity Komenského v Blatnici. Jeho zánikem, zmíněným i v předmluvě recenzované knihy, se uzavřela velmi plodná botanická kapitola na Slovensku, která přinesla unikátně detailní poznatky a datové soubory, které zůstanou východiskem pro další studium západokarpatské flóry a jejich změn. Veľká Fatra měla ještě jedno štěstí. Jedním z vynikajících botaniků na blatnickém pracovišti byl Ján Kliment, trpělivý a pečlivý botanik, schopný neuvěřitelné mravenčí, faktografické a precizní práce. Zejména jeho zásluhou spatřila světlo světa recenzovaná publikace, která shrnuje dosavadní botanické poznatky z území Veľké Fatry v neuvěřitelném detailu: detailně rozebírá všechny nálezy, věnuje se detailně i místní toponymii, historii výzkumu (pokud jste cokoli v území sebrali nebo zapsali a zveřejnili to, najdete v knize svá životopisná data), přehledu zjištěných vegetačních jednotek, detailnímu rejstříku i vyčerpávající bibliografii (1700 publikací jen pro cévnaté rostliny). Jako prospěšný, zejména s ohledem na budoucí práce, které se budou zaměřovat na změny flóry a vegetace v území, hodnotím i kritický seznam významných taxonů cévnatých rostlin (bohužel bez lišejníků a mechorostů), který nezahrnuje jen celostátně nebo celoevropsky ohrožené druhy, ale i běžnější druhy, které jsou v území vzácné nebo ustupují. V knize je vypracován i seznam alochtonních druhů v území. Výsledkem je obsáhlá, těžká kniha o 751 stranách a váze téměř 3 kg, kterou si do terénu nejspíš brát nebudete.

(pokračovanie na str. 34)

(pokračovanie zo str. 12)

Obsahuje údaje o 1804 taxonech cévnatých rastlín, na jejichž zpracování se podílelo 15 autorů. Je to trochu nepoměr k dalším skupinám: 458 taxonů lišejníků zpracovaly dvě autorky a 462 taxonů mechorostů dva autoři. Knihu recenzovali čtyři přední odborníci, dva zabývající se převážně cévnatými rostlinami, jeden bryolog a jeden lichenolog. Co je na knize potěšující, že zapracovala, byť třeba jen na úrovni poznámky, i nejnovější taxonomické a syntaxonomické poznatky. Enormní pečlivost a erudice autorů a recenzentů nezanechává téměř žádný prostor pro časopiseckého recenzenta již vyšlé knihy, který pak musí vytvářet rozsah recenze opěvováním Velké Fatry a autorského kolektivu. Drobnosti se samozřejmě najdou, uvedu jen jeden příklad. V závěrečném výčtu nejvýznamnějších lokalit a druhů a v souhrnu bryologické části se vypichuje výskyt druhu *Scorpidium revolvens* bez náznaku, že jde o agregát. Na zmiňovaných lokalitách se vyskytuje příbuzný *S. cossonii*, který má nižší status ohrožení, přičemž výskyt *S. revolvens* s.str. je v území nejistý. Na druhou stranu, *S. cossonii* vápnité slatiny v území pěkně charakterizuje. V obecnější rovině je trochu škoda, že komentáře ke druhům se zaměřují výhradně a staticky na studované území, a málo se zabývají tím, čím je taxon významný z širšího biogeografického hlediska a zda v území ustupuje nebo se šíří. Při listování knihou se vkrádá myšlenka, zda by nebylo pro návaznost budoucího výzkumu v území a pro lepší vyhledávání informací, prospěšné zveřejnit i digitální verze nebo přímo databáze druhových záznamů a seznamů, jako jsou například již zmíněné seznamy ochránářsky významných druhů a alochtonních druhů. Ale možná se něco takového chystá nebo se tak již stalo. Kniha je vynikajícím zdrojem informací o flóře Velké Fatry, velmi reprezentativního a přitom výjimečného karpatského pohorí, kterou docení nejen dnešní přírodovědci a milovníci přírody, ale i budoucí generace badatelů.

MICHAL HÁJEK

Recenzie

Rudolf Šoltés, Katarína Mišíková, Ján Kliment, Daniel Dítě, Zuzana Homolová, Marta Mútnanová (2021): Atlas machorastov Slovenska.

VEDA SAV, 2021, 248 stran, pevná vazba, A5. ISBN: 978-80-224-1898-0

Když jsem si v dubnu 2022 přečetl na webu Moravskoslezské pobočky České botanické společnosti oznámení, že nakladatelství VEDA SAV vydalo Atlas machorastov Slovenska, neváhal jsem ani chvíli a knihu si objednal. Anotace lákala na obrazový atlas s nejběžnějšími druhy a obálka s devíti fotografiemi slibovala zajímavou příručku.

Atlas na 248 stranách velikosti A5 v pevné vazbě představuje 201 druhů mechorostů z celkového počtu více než 900, které se na Slovensku vyskytují. V předmluvě knihy je sice napsáno, že se orientuje na nejběžnější druhy, ale bohužel jsem v Atlase ty pro mě nejběžnější druhy nenašel. Když najdete na betonové zídce stříbrný bochánek a chtěli byste jej podle porovnání s fotografiemi v Atlase určit, tak určitě pohoříte. Děrkavku poduškovitou (*Grimmia pulvinata*) tam nenajdete. Stejně tak na každém tlejícím pařezu v lese se plazící křehutka různolistá (*Chiloscyphus profundus*) v Atlase chybí, a trhutku (rod *Riccia*) tam nenajdete ani jednu.

Sám jsem se učil poznávat mechy podle fotografií z průvodce přírodou nakladatelství Ikar z roku 1998 Lišejníky, mechorosty, kaprad'orosty. Mechorostům je tam věnováno 146 stran a autoři na ně vtěstnali 209 mechtů, 60 játrovek a i dva hlevíky. Ty v recenzovaném Atlase úplně chybí a játrovek jsem v něm našel jen 35. Opravdu našel, protože v Atlase chybí jakýkoliv rejstřík, takže, když nějaký druh hledáte, musíte projít celou knihu. Nebo aspoň odhadnout, do kterého biotopu hledaný druh autoři zařadili. Honza Kučera se věnoval ve své recenzi (Kučera, J., 2023: Bryonora 71: 63-65) úskalí tohoto řazení dosti podrobně, ale nesouhlasím s jeho předpokladem, že začínající bryolog snáze identifikuje biotop, než systematické skupiny. Začínající bryolog (teď píši z vlastní zkušenosti) spíše hledá podle fotografií a snaží se porovnáváním dopátrat k správnému druhu a teprve potom hledá v textu, jestli stanoviště odpovídá.

V tom ale recenzovaný Atlas moc nepomůže, protože fotografie jsou v něm jen 5x5 cm velké, tedy spíš malé. Každému druhu je věnována jedna stránka, ale ta působí (alespoň na mě) nezaplněně, básník by řekl, že působí až příliš vzdušně. Vedle fotografie je pérówka se zobrazením palistu, případně buněk. Pod oběma je popiska s označením druhu a označením rostlina nebo perovka. To je, podle mě, úplně nadbytečný text a prostor šel využít k zvětšení fotografií, jen tímto vypuštěním popisky obrázku o 30 procent plochy. Výběr fotografií je trochu nešťastný, protože na většinu je takový nějaký polocelek a přitom by stačilo jen udělat výřez a zobrazit druh ve větším detailu. U pérówek by mohlo být nějak znázorněno měřítko, protože je trochu rozdíl, jestli je nakreslený palist velký jeden nebo deset milimetrů.

Na lichých stranách jsou uvedeny názvy kapitol, takže na 220 stranách třetí kapitoly je uvedeno III. PREHLAD BIOTOP PREZENTOVANÝCH DRUHOV MACHOROSTOV. Nevím o kolik by bylo náročnější tam vložit název příslušného biotopu. Aby čtenář věděl, kde se právě nachází.

Co mně schází v Atlase nejvíce je rejstřík latinských, popřípadě i slovenských jmen. Oběma dohromady by stačily dva krát dvě strany textu při dvousloupcové sazbě. A kde je vzít, když byli autoři možná omezeni rozsahem stran? Například stačilo ubrat niceňřikající fotku s mechom pod vodou na straně 90 a i kosákovec bezkruhý (*Warnstorfia exannulata*) by byl jen na jedné straně, jak všechny ostatní druhy (zmáčance na stranách 53, 54 a 55 se na jednu stranu vlezly

i s fotografií stanoviště). A taxonomická poznámka na straně 174 mohla být umístěna jako tzv. poznámka pod čarou menším písmem.

A když jsme u té strany 174, je na ní také fotografie vchodu do Alabastrové jeskyně, kde je údajně lokalita závitovky lámavej (*Tortella bambergeri*). Když jsem se podíval na mapy.cz, kde je ta Alabastrová jeskyně, tak mně při měření vyšlo 1000 metrů od nejbližší turistické cesty. Proto jsem skeptický i k očekávání autorů, kteří v předmluvě říkají, že zpestřili prezentované druhy některými vzácnějšími, v naději, že každým novým nálezem přispějeme k jejich účinnější ochraně. Aby ty vzácnější druhy našel bryolog amatér, tak by přinejmenším musel porušit návštěvní řád příslušného národního parku nebo přírodní rezervace, protože na turistických cestách se tyto vzácné druhy nevyskytují.

Ať jen nehledám píhy na kráse, tak jsem si vytvořil rejstřík latinských jmen a dávám jej tímto k dispozici (<https://webshare.cz/#/file/Q44cru2gV3/rejstrik-am-s-pdf>) a kdybyste se mně zeptali, jestli bych si knihu koupil i přes její nedostatky, tak ano, koupil bych si ji znova.

VLADIMÍR KONÍČEK

Atlas machorastov Slovenska - rejstřík

<i>Alleniella besseri</i> 158	<i>Brachythecium rutabulum</i> 115
<i>Alleniella complanata</i> 31	<i>Brachythecium salebrosum</i> 116
<i>Amblystegium serpens</i> 196	<i>Brachytrheciastrum vanekii</i> 215
<i>Amphidium mougeotii</i> 178	<i>Bryoerythrophyllum recurvirostrum</i> 161
<i>Anastrepta orcadensis</i> 208	<i>Bryum argenteum</i> 20
<i>Andeaea nivalis</i> 211	<i>Bryum boreale</i> 200
<i>Andeaea obovata</i> 212	<i>Bryum pseudotriquetrum</i> 61
<i>Andeaea rothii</i> 179	<i>Bryum weigelii</i> 62
<i>Andeaea rupestris</i> 180	<i>Bucklandiella heterosticha</i> 181
<i>Anoetangium aestivum</i> 213	<i>Bucklandiella macounii</i> 51
<i>Anomodon viticulosus</i> 159	<i>Bucklandiella microcarpos</i> 216
<i>Anthelia juratzkana</i> 106	<i>Bucklandiella sudetica</i> 217
<i>Antitrichia curtipendula</i> 32	<i>Buxbaumia viridis</i> 140
<i>Atrichum undulatum</i> 114	<i>Callicladium haldaneanum</i> 33
<i>Aulacomnium palustre</i> 74	<i>Calliergon cordifolium</i> 75
<i>Aulacomnium turgidum</i> 214	<i>Calliergon giganteum</i> 76
<i>Barbilophozia barbata</i> 188	<i>Calliergonella cuspidata</i> 77
<i>Barbilophozia lycopodioides</i> 112	<i>Calypogeia integristipula</i> 136
<i>Barbula unguiculata</i> 19	<i>Campylium stellatum</i> 78
<i>Bartramia halleriana</i> 160	<i>Campylophyllum halleri</i> 162
<i>Bartramia ithyphylla</i> 197	<i>Campylopus flexuosus</i> 182
<i>Bazzania tricenata</i> 209	<i>Campylopus introflexus</i> 27
<i>Bazzania trilobata</i> 113	<i>Catoscopium nigratum</i> 79
<i>Blepharostoma trichophyllum</i> 135	<i>Cephalozia bicuspidata</i> 177
<i>Blindia acuta</i> 50	<i>Ceratodon purpureus</i> 21
<i>Brachytheciastrum velutinum</i> 198	<i>Cinclidotus aquaticus</i> 72
<i>Brachythecium erythrorrhizon</i> 199	<i>Cinclidotus fontinaloides</i> 45
<i>Brachythecium rivulare</i> 60	<i>Cirriphyllum piliferum</i> 117

- Climacium dendroides* 80
Conocephalum conicum 189
Conostomum tetragonum 218
Cratoneuron filicinum 63
Ctenidium molluscum 163
Dicranum bonjeanii 81
Dicranum elongatum 219
Dicranum montanum 183
Dicranum polysetum 118
Dicranum scoparium 119
Dicranum spadiceum 220
Dichodontium palustre 64
Diplophyllum albicans 190
Ditrichum flexicaule 164
Drepanocladus trifarius 82
Encalypta streptocarpa 165
Eucladium verticillatum 166
Eurhynchium angustirete 120
Exsertothea crispa 167
Fissidens adianthoides 83
Fontinalis antipyretica 46
Frullania dilatata 29
Funaria hygrometrica 22
Grimmia funalis 221
Grimmia incurva 184
Grimmia mollis 52
Gymnocolea inflata 100
Gymnostomum aeruginosum 168
Hamatocaulis vernicosus 84
Hedwigia ciliata 201
Helodium blandowii 85
Homalia trichomanoides 34
Homalothecium philippeanum 169
Hygrohypnum duriusculum 53
Hygrohypnum polare 54
Hygrohypnum styriacum 55
Hylocomium splendens 121
Hypnum cupressiforme 122
Chiloscyphus cuspidatus 137
Isoetecium alopecuroides 35
Lescuraea plicata 235
Leskea polycarpa 36
Leucodon sciuroides 37
Liochlaena lanceolata 42
Marchantia polymorpha 18
Meesia triquetra 86
Meesia uliginosa 236
Metzgeria conjugata 191
Metzgeria pubescens 155
Mnium spinosum 123
Mnium stellare 170
Moerckia blyttii 107
Molendoa sendtneriana 206
Mylia taylorii 192
Myurella julacea 237
Nardia scalaris 108
Niphotrichum canescens 202
Nowellia curvifolia 138
Ochyraea tatrensis 56
Oligotrichum hercynicum 23
Oncophorus virens 222
Oreas martiana 223
Paludella squarrosa 87
Palustriella commutata 65
Paraleucobryum enerve 224
Paraleucobryum longifolium 185
Philonotis fontana 66
Philonotis seriata 67
Philonotis tomentella 238
Plagiomnium affine 124
Plagiomnium elatum 88
Plagiomnium rostratum 125
Plagiomnium undulatum 145
Plagiopus oederianus 171
Plagiothecium undulatum 126
Pleurozium schreberi 127
Pogonatum urnigerum 24
Pohlia drummondii 109
Pohlia wahlenbergii 68
Polytrichastrum alpinum 225
Polytrichastrum sexangulare 110
Polytrichum commune 144
Polytrichum formosum 128
Polytrichum piliferum 186
Polytrichum strictum 226
Porella cordaeana 43
Preissia quadrata 193
Pseudobryum cinclidioides 146
Pseudoscleropodium purum 89
Pterigynandrum filiforme 38
Ptilidium ciliare 194
Ptilium crista-castrensis 129

Pulviger a lyellii **39**
Pylaisia polyantha **40**
Racomitrium lanuginosum **227**
Radula complanata **30**
Reboulia hemisphaerica **156**
Rhizomnium punctatum **69**
Rhynchostegium riparioides **47**
Rhytidiadelphus loreus **130**
Rhytidiadelphus squarrosus **153**
Rhytidiadelphus subpinnatus **152**
Rhytidiadelphus triquetrus **131**
Rhytidium rugosum **228**
Sanionia uncinata **203**
Sarmentypnum exannulatum **90**
Sarmentypnum sarmentosum **70**
Scapania calcicola **157**
Scapania carinthiaca **139**
Scapania uliginosa **58**
Scapania undulata **59**
Scorpidium cossonii **92**
Schistidium apocarpum **204**
Schistidium rivulare **48**
Solenostoma sphaerocarpum **44**
Sphagnum capillifolium **93**
Sphagnum centrale **147**
Sphagnum contortum **94**
Sphagnum cuspidatum **101**
Sphagnum fallax **102**
Sphagnum girgensohnii **132**
Sphagnum magellanicum **103**
Sphagnum palustre **148**
Sphagnum riparium **149**
Sphagnum rubellum **104**
Sphagnum squarrosum **150**
Sphagnum warnstorffii **95**
Stereodon pratensis **96**
Syntrichia norvegica **229**
Syntrichia ruralis **25**
Tayloria lingulata **230**
Tetralophozia setiformis **210**
Tetraphis pellucida **141**
Tetraplodon angustatus **231**
Tetraplodon mnioides **232**
Timmia austriaca **133**
Timmia bavarica **172**
Tomentypnum nitens **97**

Tortella pseudofragilis **173**
Tortella tortuosa **175**
Tortula hoppeana **233**
Tortula muralis **26**
Trichocolea tomentella **143**
Tritomaria quinquedentata **195**
Warnstorfia fluitans **98**